

Tiden er inde til en ny jordreform

Det er over 200 år siden, at der blev gennemført en landsdækkende jordreform, som skabte grundlag for det produktive, effektive og innovative fødevarerhverv, vi har i Danmark. Men skal vi have alle samfundsønsker og interesser for Danmarks begrænsede areal til at gå op, er der nu behov for en ny jordreform.

Hvordan kommer vi videre med det gode arbejde, der allerede er i gang? Det var spørgsmålet da Fonden Teknologirådet den 27. september 2017 afholdt LAB-dag om "Dialog og demokrati i planlægningen af det åbne land". Artiklen samler op på indsigter og pointer fra dem, der allerede arbejder med at udvikle nye måder at planlægge den fremtidige anvendelse af Danmarks areal på – en tilgang, der er inkluderende, dialogbaseret og understøtter en robust og multifunktionel

måde at anvende vores begrænsede arealressourcer på. Til gavn for alle.

HVORFOR EN NY JORDREFORM?

Tidligere tiders landbrugsreformer har haft til formål dels at optimere landbrugets arealudbytte gennem effektiv udnyttelse af naturressourcerne, dels at fastholde arbejdskraft på landet. Der er brug for en tilsvarende landbrugsreform i dag.

I en hæsblæsende effektivisering er landbrugsejendomme blevet udvidet og

sammenlagt på en måde, som ikke fremmer, at jord og arbejdskraft udnyttes rationelt. De unge flytter væk fra landdistrikterne, og den tilbageværende landbefolkning reduceres og bliver ældre. Samtidigt er naturen blevet opdyrket eller opsplittet i små områder, der ikke kan sikre vores mest sjældne og værdifulde bestande af vilde dyr og planter – mange arter er i frit fald.

I det åbne land skal der, ud over et konkurrencedygtigt landbrug samt mere og bedre natur, desuden være plads til by-

og erhvervsudvikling. En større andel arealkrævende vedvarende energiproduktion skal gøre os uafhængige af fossile brændsler. Klimaet ændrer vores arealer med flere våde områder og kyster, der eroderes. Vi skal bevare vores kulturmiljøer. Der er et politisk ønske om flere skove bl.a. til beskyttelse af grundvandet samt attraktive bosætningsmuligheder og muligheder for oplevelser og rekreation.

Det er mange hensyn at tage, og det sætter vores arealer under pres og trækker voldsomt på jordens naturlige ressourcer. Et pres, der risikerer at blokere for en optimal udnyttelse af vores arealer, hvis interesserne anskues hver for sig. En mere samfundsoptimal udnyttelse af vores arealer vil kræve et helhedsorienteret greb, der kan sammenlignes med de store landboreformer omkring år 1800.

GENERATIONSSKIFTE KAN ÅBNE NYE MULIGHEDER

Teknologirådet har koordineret projektet "Prioritering af fremtidens arealanvendelse i Danmark". Det har fokus på de mange forskellige interesser, som konkurrerer om det åbne land, og som tilsammen udfordrer Danmarks begrænsede areal.

"Prioritering af fremtidens arealanvendelse i Danmark" har kortlagt, at hvis alle vedtagne planer og mål for arealanvendelsen skulle udmøntes hver for sig, ville de tilsammen fylde 130-140 procent af Danmarks areal. Vi står derfor foran en række valg, der er afgørende for, hvordan vi bringer de danske landskaber ind i fremtiden. Projektet indeholder bl.a. en række anbefalinger omkring lokalt forankrede helhedsløsninger som en metode til at skabe planer og processer for en mere multifunktionel arealanvendelse, hvor flere interesser kan tilgodeses på det samme areal.

Projektet peger derudover bl.a. på, at jordfordeling er et vigtigt redskab til at realisere flersidig arealanvendelse. Principperne i jordfordeling var også bærende i landbrugsreformernes tilgang til arealanvendelsen, som for 200 år siden lagde grunden for en effektiv og rentabel landbrugsproduktion med eksportoverskud.

I dag består de store landbrugsbedrif-

"Det er mange hensyn at tage, og det sætter vores arealer under pres og trækker voldsomt på jordens naturlige ressourcer. Et pres, der risikerer at blokere for en optimal udnyttelse af vores arealer, hvis interesserne anskues hver for sig. En mere samfundsoptimal udnyttelse af vores arealer vil kræve et helhedsorienteret greb, der kan sammenlignes med de store landboreformer omkring år 1800."

Karsten Willeberg-Nielsen m.fl.

ter af spredte marker, der er tilkøbt eller forpagtet, da lejlighed bød sig. De mindre deltidsbedrifter er ofte blot placeret, hvor der var en gård til salg. Mange af de naturbeskyttede områder ligger spredt som frimærker i landskabet. Ved at gennemføre aftaler om jordfordeling kan man skabe mere sammenhængende landbrugsbedrifter med færre miljø- og trafikproblemer. Det vil give landbruget større investeringssikkerhed og samtidig åbne op for, at man kan udlægge jord til at skabe mere sammenhængende naturarealer og til lokale udviklingsprojekter.

Samtidig står landbruget over for et markant generationsskifte. Halvdelen af alle danske landmænd er over 60 år, og mange ønsker at sælge deres bedrifter. En stor andel af det danske areal vil skif-

te hænder inden for en kortere årrække. Nye, unge landmænd kan imidlertid ikke rejse de tocifrede millionbeløb, det kræver at overtage et stort landbrug. Det er en udfordring, men det kan blive et vindue til at understøtte erhvervelse og anvendelse af mange tusind hektar på en ny måde, som vil gavne både de enkelte landmænd og hele samfundet. Her kan jordfordelingsredskabet bidrage til at gøre de enkelte bedrifter mere attraktive gennem en bedre arrondering og fordele arealerne mere hensigtsmæssigt.

LØSNINGER SKAL SIKRE FLERSIDIG AREALANVENDELSE

I Danmark er der en lang tradition for at forhandle og indgå aftaler om jordfordeling, hvor jord byttes mellem landmænd

Fotokilde: Karsten Willeberg-Nielsen

Der skal skabes plads til de mange interesser i det åbne land – jordbrug, skovrejsning, ny natur, energiproduktion, rekreation osv. Det kræver lokalt tilpassede planlægnings-, forhandlings- og gennemførelsesprocesser.

Det danske landskab er et komplekst kulturlandskab, hvor dyrkede arealer dominerer, og danner gode muligheder for visuelt at betragte landskabet, men mindre gode muligheder for at færdes i landskabet.

i et område, således at den landbrugsmæssige arrangering forbedres for alle. De seneste 20 år er disse blevet suppleret med jordfordelinger, der har et miljø- og naturmæssigt sigte. ”Ved køkkenbordene” aftales jordfordeling, som også skaber plads til naturgenopretningsprojekter, vådområder, gendannelse af søer, klimatilpasningsprojekter osv.

I regi af vandværkerne er der også tradition for at forhandle dyrkningsaftaler om bl.a. pesticidfri dyrkning med landmænd i områder med særlige drikkevandsinteresser (OSD). Fordelen ved disse dyrkningsaftaler, sammenlignet med EU-støtteordninger, er, at der gennem aftalerne dels opnås en målrettet beskyttelse tilpasset formålet, og dels at udkommet er baseret på forhandlinger mellem lodsejer, myndigheder og forsyninger. Der opnås en varig beskyttelse, som lodsejeren kompenseres for, og som tinglyses på ejendommen, således at også fremtidige erhververe af ejendommen skal respektere dyrkningsrestriktionerne.

For både jordfordelinger, hvor ejendomsretten til jord tilpasses efter ønsker om ændret arealanvendelse eller drift,

og dyrkningsaftaler, hvor arealanvendelsen reguleres for nuværende og fremtidige ejere, gælder dog, at disse hidtil har været anvendt forholdsvis sektororienteret og ikke multifunktionelt – dvs. at disse værktøjer har været anvendt med det mål for øje at sikre en ensidig arealanvendelse – fx fra intensiv landbrugsdrift til naturformål. Men pointen er, at både jordfordelinger og tinglyste arealanvendelsesaftaler kan udvikles til at varetage flere hensyn på de samme arealer og dermed være multifunktionelle. Udvikling af redskaber til jordfordeling og aftaler, der kan sikre multifunktionel arealanvendelse kræver, at der er enighed mellem de lokale interessenter om en landtidsholdbar og bæredygtig plan.

En sådan plan skal være langtidsholdbar i forhold til markedsvilkår, trends, teknologiudvikling m.m. Hvordan skal alle ønsker kombineres, så der opnås hensyn til både samfundet generelt og lokal samfundet specifikt om intensiv landbrugsdrift, energiproduktion, trafik, klimasikring, rekreation, landdistriktsudvikling, natur og miljø?

I Holland er der udviklet lokale planlægnings- og implementeringsprocesser

– kaldet lokale rekonstruktionsplaner. Her udarbejder en lokal rekonstruktionskommission (som består af både offentlige, erhvervs-, grønne- og lodsejerinteresser m.fl.) en fysisk helhedsplan for den fremtidige multifunktionelle arealanvendelse og beslutter en økonomisk handlingsplan.

Dialogbaseret tilgang handler om at finde sammen om konkrete udfordringer og finde et fælles sprog med de mennesker, som planlægningen involverer. Borgerne, embedsværket og politikerne skal sætte hinanden stævne og arbejde med robuste fælles løsninger om lokal arealanvendelse. Planlægning i det åbne land forudsætter en viden om landskabet og de behov, der er for både beskyttelse og benyttelse af det åbne land, naturgrundlaget og landskabets dannelse, herunder beskyttede naturtyper og landskabselementer (terræn, beplantning mm). Der skal skabes en fælles forståelse om de erhverv, der har brug for ressourcerne i det åbne land – dyrkningsjord, skovbrug og undergrund (grus, kalk, sand), energi (vindmøller, pil, solcelleanlæg, biogas) og friluftsliv/rekreation for turismeerhvervet.

Uddrag fra rekonstruktionsplan for området Valle Zuidwest i provinsen Noord-Brabant, Holland. Eksempler på indholdet af planen, som omfatter 1) analyser af de eksisterende forhold i landbrugsområdet i grafik og tekst, 2) zoner i integrations-, ekstensiverings- og intensiveringsområder, 3) scenarier for forskellige arealudviklinger, 4) udviklings- og temaplaner (fx natur, erhverv, vand osv.), samt 5) svinefrie zoner. Og implementeringen af planen er "sat på skinner" ved at planen også indeholder 6) økonomiske handlingsplaner, der angiver omkostningerne forbundet med de planlagte ændringer/foranstaltninger, og hvilke parter der skal medfinansiere de enkelte elementer af planen osv. Kilde: Karsten Willeberg-Nielsen

Et redskab, der kan hjælpe med denne fælles forståelse, er landskabskarakterkortlægning, som bygger på en arbejds metode, hvor man analyserer elementerne i det åbne land. I Jammerbugt Kommune har man lavet landskabskarakterkortlægning, hvor kommunen blev ind delt i 17 karakterområder med hver deres særlige udtryk og indhold. Kortlægning af hele kommunen er foretaget som en tværfaglig øvelse – med involvering af politikere, borgere og forskere. Den er baseret på en værdianalyse ud fra 13 udvalgte parametre inden for hvert landskabskarakterområde.

PILOTPROJEKTER VISER VEJEN

Det er vigtigt, at kommuner, lodsejere, virksomheder og interesseorganisationer hver især og sammen får erfaringer med organisering og implementering af

sådanne lokale udviklingsprocesser, og at erfaringerne opsamles og deles.

I forlængelse af "Prioritering af fremtidens arealanvendelse i Danmark" afprøver 11 parter fra landbrug, skovbrug, friluftsliv, grønne organisationer og KL, der er samlet i Collective Impact *Det åbne land som dobbelt ressource*, en ny og multifunktionel tilgang til lokale jordreformer, hvor flere interesser tilgodeses på én gang. I udviklingsprojektet om multifunktionel jordfordeling bliver processen og resultaterne dokumenteret og vurderet af forskere inden for både bedriftsøkonomi, naturkvalitet, vandmiljø, rekreative værdier og landdistriktsudvikling. De foreløbige resultater fra tre pilotprojekter tyder på, at der vil være gevinster at hente for såvel den enkelte landmand som for samfundet generelt. Lokaldemokrati og medejerskab er i fo-

Lokal dialog er nøglen. Der er behov for at udvikle modeller for lokale forhandlinger, hvor offentlige og private interessenter samarbejder om fysisk og økonomisk udvikling i det åbne land. Der er gode erfaringer i Danmark at bygge videre på – fra landsbyudviklingsforaer og lokale aktionsgrupper (LAG) m.m. Kilde: Karsten Willeberg-Nielsen

kus, og alle interesser i arealerne involveres.

For den enkelte lodsejer kan det være uoverskueligt at igangsætte en jordfordelingsproces, som ofte vil omfatte adskillige lodsejere og et stort antal hektar landbrugsjord, langvarige forhandlinger og betydeligt papirarbejde.

Staten kan finansiere honorar til en landinspektør, landbrugskonsulent eller offentlige ekspert, som kan styre jordfordelingsprocessen. Kommunernes vigtigste rolle vil være at samle, involvere og lede lokale kræfter og mobilisere lodsejere og øvrige lokale aktører i løsninger, som opnår accept og ejerskab hos lokalbefolkningen og går på tværs af isolerede sektortilgange.

Collective Impact-parterne vil dele resultater og erfaringerne med politikere og give bud på beslutninger om moderne jordreformer i tråd med den reform,

der forandrede store dele af Danmark for 200 år siden.

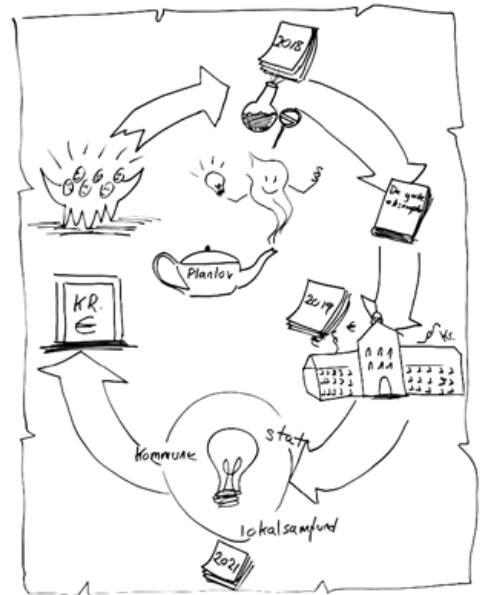
OVERORDNET PLAN MANGLER

Vi har hårdt brug for en ny jordreform i Danmark. En reform, som bliver til i samarbejde mellem stat, regioner og kommuner, og hvor borgere, embedsværk og fageksperter arbejder sammen om at finde de bedste lokale løsninger for alle involverede. En sådan tilgang vil være til gavn både for naturen, landbruget og udvikling i mindre lokalsamfund. Vi har allerede erfaringerne både fra Danmark og andre lande at bygge på. Men vi mangler en overordnet plan med støtte til dem, der skal koordinere en landsdækkende planlægningsindsats, som ikke kun planlægger, men også følger op med en lokal dialogbaseret plan og økonomiske virkemidler til implementering. ◀◀

Forfattere:

- Søren Gram, Gy Larsen og Lise Bitsch, Fonden Teknologirådet
- Helga Grønnegaard, Collective Impact – det åbne land som dobbelt ressource
- Torben Juulsager, Den danske Landinspektørforening
- Karsten Willeberg-Nielsen, Mølbak Landinspektører A/S
- Marianne Fisker og Bettina Brøndum Andersen, Jammerbugt Kommune

En forkortet udgave af denne artikel er bragt i Altinget den 12. december 2017, ligesom der i JyllandsPosten den 15. januar 2018 var en artikel om behovet for en ny jordreform i Danmark.

Deltagerne og en planche fra LAB-dagen den 27. september 2017.

HVAD ER LAB-DAG?

LAB skal forstås som et arbejdende laboratorium med aktive deltagere. På LAB-dagen den 27. september 2017 var der fokus på at skabe nye løsninger på fælles udfordringer i forbindelse med fremtidens planlægning af det åbne land. Fonden Teknologirådet stod for arrangementet i samarbejde med Collective Impact, Den danske Landinspektørforening, Mølbak Landinspektører A/S og Jammerbugt Kommune. Herudover deltog Bornholms Regionskommune, Danmarks Naturfredningsforening, Danmarks Sportsfiskerforbund, Haderslev Kommune, Køge Kommune, Landbrugsstyrelsen, Landinspektørfirmaet LE34, Mariagerfjord Kommune, Naturstyrelsen Himmerland, Orbicon A/S, Sønderborg Kommune, Vejle Kommune og Aalborg Universitet.